

ОПУБЛІКОВАНО: Географія. Економіка. Екологія. Туризм: Регіональні студії. Зб. наук. пр. / за ред.. І.В.Смаля. – Ніжин: ТОВ Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. – 308 с. – С. 248-254.

УДК

Н.О. КРАВЧЕНКО (АЛЄШУГІНА)

РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

***РОЛЬ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ
ПОЛІССЯ***

Головною метою нашої держави в економіці є забезпечення своїм громадянам достатньо високого рівня життя та його постійного підвищення. “Стратегічна ціль [держави – *Авт.*] у кінцевому підсумку зводиться до створення ... міцної, соціально-орієнтованої і конкурентоспроможної економіки країни, яка б характеризувалась ринковим динамізмом, високим технологічним і організаційно-управлінським рівнем, структурною збалансованістю, товарно-грошовою бездефіцитністю і достойним життям свого народу [4, с.35]”. Її реалізація ускладнюється тим, що в єдиному реальному просторі будь-якої держави об’єктивно існують території, що є різнорідними за своїми характеристиками, у тому числі, за рівнями соціального і економічного розвитку.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема подолання нерівності соціально-економічного розвитку різних територій у складі країни була завжди актуальною. В різні часи дослідниками декларувались різноманітні принципи розміщення продуктивних сил, головною метою яких було вирішення даної проблеми: у 20-ті роки - принцип ліквідації господарської, політичної і культурної відсталості раніше пригноблених народів [3, с.526]; у 30-ті - піднесення індустріального рівня відсталих аграрних районів [7, с.2]; у 50-ті - принцип забезпечення неухильного і систематичного підйому кожної республіки і рівноправного економічного становища усіх народів СРСР [6, с.16]; з 60-х - вирівнювання рівнів економічного [8, с.393], а з 80-х – соціально-економічного [1, с.42] розвитку районів.

З початком у нашій державі процесів децентралізації та регіоналізації питання проблемних регіонів стало предметом надзвичайного інтересу не тільки науковців, але й управлінців. Дана тема широко представлена у працях таких вітчизняних науковців як Ф.Заставний, Т.Саблук, З.Варналій, Я.Шевчук, І.Прокопа, Л.Шепотько та інших. В Росії цими проблемами займаються В.Лексін, А.Швецов, Б.Бабаєв, А.Казанбієва, Л.Смірягін, А.Клімов. В ряду питань, що ставляться вченими в процесі дослідження явищ відсталості та депресивності та їх територіальних проявів, важливе місце посідає проблема пошуку шляхів виходу із ситуації, що склалась. Про її актуальність свідчить відомий вислів “Немає депресивних територій, є території, в яких не виявлено точки росту”.

Останнім часом часто висловлюється думка, що такою “точкою росту” може бути сільський туризм. В межах даної статті автором ставилася задача оцінити даний сектор туристичної сфери як можливий засіб санації проблемних аграрних територій Полісся.

Наразі Полісся є одним з найбільш проблемних українських регіонів. Порівняна з іншими регіонами бідність на основні види ресурсів, що закладають основи індустріального і аграрного розвитку (відсутність значних покладів корисних копалин, малородючі ґрунти), тривале існування краю як сировинно-аграрного додатка інших країн, загальнонаціональна криза, що призвела до занепаду традиційних промислових та сільськогосподарських галузей Полісся, – ці та інші чинники призвели до хронічного відставання регіону по більшості показників соціально-економічного розвитку країни. Час від часу влада робить спроби звернути увагу на регіон. Так, у 1996 році за дорученням Кабінету Міністрів вченими Ради по вивченню продуктивних сил України спільно зі співробітниками міністерствами економіки та фінансів було розроблено Державну програму соціально-економічного розвитку Полісся до 2010 р., в межах якої було передбачено проведення ряду заходів щодо удосконалення територіальної організації господарства регіону. Але вона так і не була введена в дію. Серед інших причин – брак коштів.

Тож стає зрозумілим, що треба зосередитись на пошуку внутрішніх ресурсів соціально-економічного зростання. Одним з них є наявність потужного рекреаційного потенціалу регіону. За оцінками вчених, частка рекреаційних ресурсів Полісся у загальному обсязі українських ресурсів становить 21% (друге місце після Карпатського регіону) [5, с.113]. Це може бути основою для розвитку туристичної індустрії. А оскільки мова йде, насамперед, про аграрні території, то для розвитку сільського туризму.

Сільський туризм базується на використанні туристами сільських поселень для відпочинку. В цьому виді туризму цінується свіже повітря, гостинність, безпека, місцеві природні та культурні пам'ятки. Теоретично можна виділити декілька форм сільського туризму.

1. Власне сільський туризм як відпочинок на селі, діяльність, що приносить прибуток приймаючій стороні.

2. Агрорекреаційний туризм, що розвивається на базі підсобних господарств сільського населення або землях сільськогосподарських підприємств, передбачає активний відпочинок на природі і добровільну участь відпочиваючих у сільськогосподарських роботах (необхідно розрізняти агрорекреаційний туризм як форму активного відпочинку та роботу на дачних та присадибних ділянках як основне джерело забезпечення потреб сім'ї продовольчими товарами та отримання нею додаткових грошових надходжень).

3. Зелений сільський (різновид екотуризму), в якому предметом туристичного попиту є екологічно чисті території, природне різноманіття, привабливі ландшафти. Базою для його розвитку є сільські поселення, розташовані переважно у межах або поблизу об'єктів природно-заповідного фонду, де передбачено відповідні обмеження щодо господарської та рекреаційної діяльності.

На практиці ж можливе поєднання не лише даних форм сільського, але й інших форм альтернативного туризму (культурно-пізнавального, промисельного, спортивно-оздоровчого та інших), які розвиваються на базі сільських поселень. Набір надаваних послуг може безмежно варіювати. Так,

садиба може спеціалізуватись на полюванні та рибалці, кінних прогулянках, катанні на лижах, організації свят та вечірок, дитячому відпочинку тощо.

З приводу значення розвитку сільського туризму на Україні Президент України В.Ющенко зауважив, що "... розвиток сільського зеленого туризму має два рівнозначні аспекти. По-перше, це налагодження діалогу між українськими регіонами й виховання поваги до їх культур. По-друге, не менш важливим є й відновлення почасти втраченого зв'язку між українським селом та містом. У сучасному світі це запорука збереження духовності й чеснот" [2].

Окрім цих беззаперечних переваг сільського туризму, він має стати одним із засобів санації проблемних територій. Донедавна зовсім екзотичний в нашій країні, сільський туризм набуває дедалі більшої популярності в Україні, у тому числі і на Поліссі, передусім, стараннями Спілки сприяння розвитку сільського туризму в Україні, яка займається популяризацією цього виду діяльності як серед потенційних виробників турпродукту, так і його споживачів, надає консультативну допомогу тощо.

Поліські регіони мають сприятливі умови для організації функціонування сільського туризму:

- значні природно-рекреаційні ресурси (сприятливі кліматичні та бальнеологічні умови, достатня забезпеченість водними ресурсами, наявність родовищ мінеральних лікувальних вод, багатство та різноманіття місцевої флори та фауни, значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду).
- сприятливу (порівняно з іншими регіонами України) екологічну ситуацію в південній частині регіону;
- багату історико-культурну спадщину (в одній лише Рівненській області розташовано 1122 пам'яток історії, архітектурних споруд та археологічних об'єктів [11], що мають художню цінність та історичне, культурне, духовне значення, в регіоні розвиваються самобутні народні ремесла та промисли, з ним пов'язані життєві шляхи відомих українських

та зарубіжних діячів, не забулись остаточно й народні звичаї, обряди, пісні тощо);

- сприятливе транспортно-географічне положення (прикордонне розташування; наявність трьох міжнародних транспортних коридорів; значний ступінь транспортної доступності більшості поселень, в яких зосереджені рекреаційні ресурси;
- значну забезпеченість трудовими ресурсами.

Проте, зупинимось на проблемах, що супроводжують розвиток сільського туризму в країні й на Поліссі, зокрема.

По-перше, сільський туризм досі не є конкретизованим у законодавчому плані: процес організації й функціонування даного сектору туристичної сфери регулюється Законом України “Про туризм ” та Законом України “Про особисте селянське господарство. Між тим, необхідно чітко визначити та врегулювати відносини між приймаючою стороною, споживачами турпродукту та державними органами, що мають відношення до даного виду господарської діяльності. На даний момент є лише проект Закону “Про сільський туризм”, в якому визначаються загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі сільського туризму. Ним гарантується забезпечення конституційних прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав в процесі заняття даним видом діяльності, встановлюються засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулюються відносини, пов'язані з організацією та здійсненням сільського туризму на території України. Наразі ж перспективи отримати у господаря якісний турпродукт, так само як і захистити господаря від можливих негараздів, є досить туманними. Ця проблема вирішується шляхом організації обласних відділень Спілки сприяння розвитку сільського туризму (далі - Спілка), які надають необхідні консультації та підтримку; маркування садиб (на кшталт готелів) за ступенем зручності й безпеки умов проживання, яка проводиться спеціалістами державних адміністрацій на

платній основі; ціновою політикою. Але цього явно недостатньо, і вирішити ці та інші питання можна лише впорядкувавши нормативно-правову базу.

По-друге, основним суб'єктом туристичної господарської діяльності у забезпеченні відпочинку на селі виступає сільська (переважно, селянська) родина, яка надає туристові житло, забезпечує харчування екологічно чистими продуктами, переважно виробленими у домогосподарстві, допомагає організувати дозвілля, забезпечує безпеку відпочинку тощо. Тобто, власне кажучи, кожна родина, що працює у сфері сільського туризму є міні-туроператором, оскільки від початку й до кінця формує власний турпродукт. Для того, що привабити й утримати туриста, замало надати йому дах над головою та забезпечити харчування, навіть якщо житло буде красивим, зручним і безпечним, а їжа різноманітною та якісною. Необхідно подбати про змістовне дозвілля відпочиваючих. Його організації сприяє наявність об'єктів природного й антропогенного походження, які можуть виконувати роль рекреаційних ресурсів: річки, лісу, мальовничих ландшафтів, цікавих архітектурних споруд і т.п. Господар повинен мати кілька варіантів організації дозвілля відпочиваючих, бути готовим показати своє господарство, розповісти про особливості його ведення, розповісти про своє село, край, його географію, історію, пам'ятки, звичаї тощо, надати необхідний інвентар, виконувати роль провідника й екскурсовода. Окрім того, турпродукту необхідно надати неповторного місцевого колориту, чому у пригоді стане знайомство туристів з народними ремеслами й творчістю. Тож очевидно, що сільський туризм – не така вже легка справа, його організація вимагає від господарів багато зусиль і часу, а ще – знань і досвіду. Виникає проблема освіти господарів: вони повинні знати свої права і обов'язки (знову ж таки – необхідність прийняття відповідного закону), володіти основами бухгалтерського обліку, вміти надати першу допомогу, бути краєзнавцями. Поки що вона вирішується шляхом надання консультацій Спілкою, випуском нею ж журналу “Туризм сільський зелений”, де у відповідних рубриках надається потрібна інформація. Проте, Спілка не може вирішити усіх питань, зокрема, надати вичерпну краєзнавчу

інформацію. Ця задача має бути вирішена за рахунок організації дистанційного навчання або курсів, забезпечення відповідною літературою, активізацією краєзнавчої роботи сільських шкіл та бібліотек тощо.

По-третє, для організації сільського туризму потрібні гроші. Сучасне село переживає не найлегші часи. І це стосується не лише Полісся. Для оформлення садиб, закупівлі необхідного обладнання, а також для забезпечення господарів необхідними методичними матеріалами потрібна допомога держави, окрім того можна створити громадський фонд розвитку сільського туризму, подбати про надання цільових кредитів за низькими процентними ставками.

Далі щодо розвитку сільського туризму на Поліссі. Проблемою є формування конкурентоспроможного регіонального турпродукту. Є декілька чинників, що можуть перешкоджати її ефективному вирішенню: негативний екологічний імідж регіону, незадовільна якість доріг, висока конкуренція з боку суб'єктів рекреаційної господарської діяльності (і не лише в галузі сільського туризму) з інших регіонів і країн, незадовільний рівень інформованості потенційних туристів про рекреаційні можливості регіону, мала кількість внутрішніх потенційних споживачів (ними є здебільшого мешканці великих міст, яких у регіоні чотири), зниження атрактивності рекреаційних ресурсів природного й антропогенного походження внаслідок нераціонального їх використання та організації недостатньо ефективних заходів з їх охорони тощо.

Окреме місце у їх подоланні відводиться забезпеченню потенційних споживачів турпродукту інформацією про реальну екологічну ситуацію в регіоні, про рекреаційні ресурси регіону, і саме головне, про суб'єктів туристичної господарської діяльності в галузі сільського туризму та послуги, які вони надають. Велику роль у розповсюдженні такої інформації відіграє телебачення, газети, туристичні виставки та мережа Інтернет. В Україні існує 2 основних сайти, де потенційні споживачі можуть ознайомитись з пропозицією ринку сільського туризму і навіть обрати й забронювати садибу: сайт Спільки сприяння розвитку сільського туризму в Україні та сайт ТОВ "Екоплан" "Все про сільський відпочинок в Україні". Проте, Поліський регіон представлений

не широко. Так, за даними голови Волинської ОДА в області близько 100 садиб надають послуги сільського туризму, проте на першому сайті інформацію про себе розмістили 36 господарств [9], а на другому – лише 1 [10]. І це найкращі по регіону показники.

З огляду на високу конкуренцію поліські господарі мають дбати не лише про розповсюдження інформації про себе, але й про створення високоякісного турпродукту, інакше даний вид діяльності не набуде бажаного рівня розвитку. Треба створити всі умови, щоб туристи, спробувавши раз відпочити у поліському селі, захотіли повернутися сюди знову і порадили зробити це своїм друзям і знайомим, адже найкраща реклама та, яку розповсюджує клієнт.

Отже, можливості для розвитку сільського туризму на Поліссі є, проте, сам по собі він не може бути засобом санації проблемних територій. Для того, щоб його розвиток зробив внесок у поліпшення існуючого стану, необхідно плекати й стимулювати дану “точку росту”.

1. Агафонов Н.Т., Исляев Р.А. Закономерности и принципы размещения и территориальной организации общественного производства – Л.: ЛФЭИ, 1987. – 50с.
2. Біля моря відпочивати добре, та і в сільській місцевості не гірше // www.dcz.gov.ua/khm/control/uk/publpsh/
3. Лановик Б.Д., Матисяневич З.М. Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. – К.: Вікар, 1999. – 737 с.
4. Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ століття). – К: І-т економіки НАН України, 1997. – 455с.
5. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Україні у 2001. /В.Раєвський. – К.: Видавництво Раєвського, 2003. – 183 с.
6. Размещение отраслей народного хозяйства СССР. /А.Д.Данилов, Г.Н.Мухин. – М.: Госпланиздат. -1959 – 333с.
7. Скрипченко. Основні принципи раціонального географічного розміщення продукційних сил у СРСР у другій п’ятирічці. – Х., 1932. – 4с.
8. Саушкин Ю.Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика. – М., 1973. – 559 с.
9. www.greentour.com.ua/estates.php3
10. www.ruraltourism.com.ua
11. www.tourism.rv.ua – інформаційно-туристичний портал Рівненської області

Анотація

Розглянуто роль сільського туризму в активізації економічного життя Поліського регіону. Визначено проблеми розвитку даної галузі як державного, так і регіонального масштабу, окреслено можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: сільський туризм, проблемні території.

ПІБ	Кравченко Наталія Олександрівна
Місце роботи	Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України
Посада	науковий співробітник
Вчений ступінь	к.е.н.
Адреса для листування	01032 м. Київ, бул. Шевченка, 60
Телефон	238-08-21
E-mail	natasha_778@mail.ru
Домашня адреса	м.Київ, вул.. Доброхотова, 24, к. 28